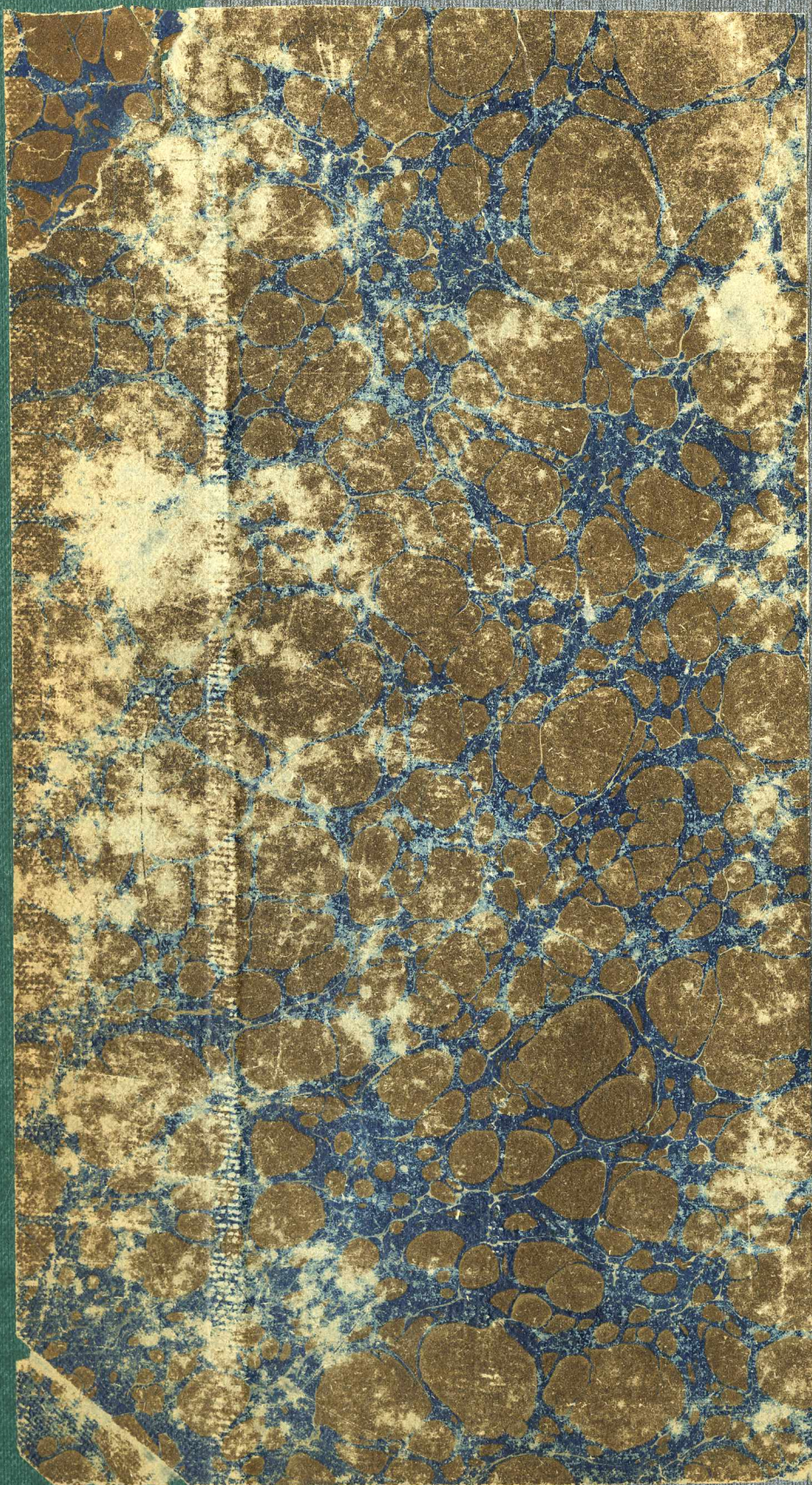

Politikai
röpiratok.

122.

122
1058

SZÓZAT
MAGYARORSZÁG HARCZRATERMETT
IFJUSÁGÁHOZ.

~~~~~
A HADTUDOMÁNYI TANFOLYAM

MEGNYITÁSÁKOR

A PESTI MAGYAR KIR. EGYETEMEN

ELMONDTA

TÓTH ÁGOSTON,

M. KIR. HONVÉDEZREDES.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

—
MDCCCLXIX.

TAZON

TEMPTARZAH HARSZARVAT

TEJUSAGAHON

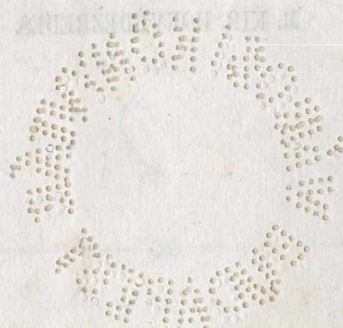
MAJLOFAT IYNAMODUTAH A

MOJAVATZAHON

MAJLOFAT IYNAMODUTAH A

DEBALLAGI MÓR

MAJLOFAT IYNAMODUTAH A

MAJLOFAT IYNAMODUTAH A

MAJLOFAT IYNAMODUTAH A

Pest, 1869. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

Tisztelt hallgatók!

A közelmúlt idők gyászos története bárkit megtanított és meggyőzött az iránt, hogy a hadsereg szervezése, felszerelése és fegyverzete még nem képezik annak erejét és oly harczképességre, mely a győzelmet biztos kilátásba teszi, még más tényezők is szükségesek, ugymint: a *lelkesültség* és az *értelmiség*.

Mindkettő eddigelé, midőn a sereg nagy gépezetnek nézetett és az egyesek gondolkodás nélküli sakkfiguráknak tekintettek, tökéletesen elhanyagoltatott és fölöslegesnek tartatott.

A seregben előre *lelkesültséget* gerjesztteni jelen korszakban, melyben az egyéni szabadság az önálló gondolkozást és független ítéletet teremtette, lehetetlen; azt most csak az *ügynek szentsége*, vagy kivételesen, a *vezérbe vetett bizalom* idézheti elő.

De az *értelmiséget* már béke idejében lehet, sőt kell ápolni és gyarapítani, megvetvén így az alapot egy tökéletesen harczképes hadsereg kiképzésére. A földmivelésben, kereskedelemben és iparban már rég utat tört magának az értelmiség; most az állandó sereg lényébe is kezd behatni és még azok által is gondosan ápoltatik, kik eddig mint fölöslegest és ártalmast távol tartották és a sereget előle, mint valami ragadós gerj-anyag elől, elzárták.

A kor követeléseit helyesen felismerve, kormányunk, hogy a sereget értelmiséggel gyarapítsa, kieszközölte azon országos törvényt, mely általános hadkötelezettséget ró a nemzetre; a nagyméltóságú közoktatási miniszterium pedig jelen katonai felolvasásokat rendelt el avégből, hogy az egy éves önkénteseknek alkalmuk nyíljon a hadtudományokban magokat kiképezni és a tisztí vizs-

gára előkészíteni, hogy így a honvédseregnél az értelmiség egyesüljön a szakképzettséggel.

Nekem jutott a megtisztelő, de nehéz hivatás, önöket a hadi tudományokba bevezetni. Nem tartom e feladatot csekélynek, miután önöket rövidre szabott idő, néhány óra alatt kell azon tudományokba beavatnom, melyekre a szakférfiu fél emberélet áldoz. Ehhez járul az e szakbeli irodalom teljes hiánya, úgy hogy még a szükséges műszavakat is nélkülözzük és azokat magunknak kell teremtenünk.

De minthogy mivel hallgatósághoz van szerencsém, melyet nem a kényszer, hanem valódi tudvágy és tudományszeretet vezetett ide, jóval megkönnyítettnek látom hivatásomat és bizton számítok a magán szorgalomra, mely az előadás hiányait pótolni és a hézagokat betölteni fogja.

A körülményekhez képest és az idő rövidsége miatt, csak vezérfonalat és irányt adhatok, de reménylem, hogy az általam megvetett alapon tovább építeni, ismereteiket tágitani és nézeteiket tisztázni képesek lesznek, és arrais fognak törekedni; — úgy, hogy ekképen gyűjtött ismereteiket a veszély alkalmával felhasználva, szeretett hazánknak hű és hathatós szolgálatot fognak tehetni.

Előadásaimban a tudomány jelen állását veendém kiindulási pontul, felemlitendem hivatott szakférfiak nézeteit, melyekhez saját tapasztalatomból meritett nézeteimet fogom csatolni; de nagyon kérem önöket, bíráljanak meg mindent jól, tanulmányozzanak alaposan és főképp óvakodjanak elbizakodva elhamarkodott ítéletet mondani, hanem komoly tanulmány által vezérelve, csak is érett megfontolás és későbbi gyakorlati bebizonyítás után idomítsák saját nézeteiket.

Nincs nehezebb a hadvezér tetteinek részrehajlatlan és igazságos megbírálásánál, határozataira oly sokféle körülmény, oly sok nagy és kisszerű indok és viszony foly be, hogy néha még a történelem sem képes ítéletet hozni, annál kevésbbé az, ki az események folyamában maga is küzd és a színpalak mögött fejlődött ama befolyásos tényeket, eseményeket és körülményeket nem ismeri.

Önhittségnek tartom, ha a tanár dönthetlenségnek kürtölt alapelvekkel lép tanítványai elé; eléggé tapasztaltuk, és naponta tapasztalhatjuk, hogy miként buktak auctoritásoknak vélttündöklő csillagok és miként változnak a nézetek és alapelvek az általános haladással.

Tekintélybe vetett hit babonás hit!

Azért, tisztelt hallgatóim, tekintsenek inkább jó akaró barátjuknak, a ki is ereje és tehetsége szerint feladatának tartja az általa legjobbnak tapasztalt nézeteket és elveket önökkel közölni, anélkül, hogy azokat önökre erőszakosan reátukmálni szándékoznék.

Bocsássák meg, tisztelt hallgatók, ha magamnak ezen tanszéken való első megjelenésem alkalmával egy kis kitérést és elmefuttatást engedek, mely, úgy gondolom, új szempontból világítja meg hazánk ügyeit és iránta való kötelezettségünket.

Bármennyire eltérök is a bölcsészet fogalmának meghatározásában a nézetek; a józanok nézeteit abban meg lehet egyeztetni, hogy a bölcsészet azon tudomány, mely nemcsak a világegyetem legmagasabb tárgyait tüzi ki vizsgálódási feladatul, hanem ezen tárgyakról az emberi ész által elérhető legmagasabb ismeretet törekszik megszerezni.

Eddigi kifejlődésében a bölcsészet már elérte azon álláspontot, melyet a végokok buvárlásában és az ismeretek rendszeres egységének megalapításában szabadabb, önállóbb és mindig mélyebbre ható nyomozás jellemez, mi által nagyban különbözik a korábbi idők bölcsészetétől.

Ezen iránynak három kitünő angol vetette meg alapját.

Bacon, ki a szemlélődési, vagy ismertebb szólam szerint, a speculativ utat elhagyva a bölcsészetet tapasztalásra kezdé építeni és kísérleteket ajánla az ismeretszerzés egyetlen biztos eszközéül.

Hobbes, ki a bölcsészet feladatát nagyon helyesen abban keresi, hogy helyes következtetések útján igyekszik az okozatokból vagy tünetényekből megismerni a hatásokat, a hatásokból pedig az okokat; és ki a bölcsé-

szetet azonkívül gyakorlativá tenni, s a politika és ipar hasznára fordítani törekedett;

és *Locke*, kinek műve az emberi ismeretek eredetéről és határáról (*Essay concerning human understanding*) világossága és érthetősége által legnagyobb befolyást gyakorolt korára.

Harcza a velünk született eszmék és az érzékentuli (transcendentalis) észirány ellen, valamint a nevelésről és politikáról írt művei sokban alapul szolgálnak az új kor nézeteinek és bizton állithatni, hogy a mostani alkotmányosság elveinek *Locke* a megalapítója.

Ezen férfiak által indítatva vitte Angolország a bölcsészetet gyakorlati térre és különösen ezen körülménynek köszönhető, hogy a bölcsészet a practicus angol nemzethez közelebb áll, mint másutt és a nép sem idegenkedik annyira tőle mint ott, hol az speculativ téren maradt.

A bölcsészetnek annyiban ugyan önmagában van czélja, a mennyiben a legmagasabb tárgyak ismerete, a dolgok végokának feltalálása után törekedik; de mindenesetre hasznosabb és befolyásosabb a nemzetek és egyesek jelen és jövőjére, különösen jelen anyagiasságunkban, a bölcsészet gyakorlati alkalmazása, a mint az bennünket *létünkről* és *kötelességeünkről* felvilágosít és mutatja, hogy *miként kell kötelességeinket teljesíteni, hogy létünkre érdemesek legyünk.*

Két forrás szolgáltat erre a bölcsészetnek adatokat és elősegíti buvárkodásában: a *természettudományok* és a *történelem*.

A *természettudományok* mutatják a természet örökké való törvényeit; az elemek szüntelen egyesülését és szétválását; a fejlődés folytonos hullámzását; de egy szersmind a teremtmények végnélküli harcát egymással.

A *történelem* bizonyítja a törvényeket, melyek szerint az eseményeknek az előzményekből szükségképen be kell következniök; a népek és érdekeiknek szüntelen harcát, és a műveltség és tökéletesedés lassu haladását, mely gyakori ellenhatás által nem egyszer vissza vette

tikoda, a honnan kiindult. Mind a kettő, t. i. úgy a természettudományok, mint a történelem, egy szakadatlan harczot mutat „a lételért folytatott harczot“, mely folytonos mozgásban és izgalomban tartja az egész természetet.

A tapasztalás mutatja, hogy minden növényi és állati egyén sokkal nagyobb termékenységgel és szaporodási vágygyal van felruházva, mintsem táplálék, vagy fentartási mód kínálkozik a földön minden ivadékára. Ez nemcsak a szapora fajokról, halakról és békékről áll, hanem még a kevésbé termékeny és lassan szaporodó fajokról is.

Ezen roppant termékenységgel és szaporodással két tényező áll ellenségesen szemközt, egyrészt az *egyes egyének versenyzése* (Mitbewerbung), melynek folytán egymástól a helyet és táplálékot elvonni törekednek; másrészt a *külső életfeltételek hiánya*, mely a véghetetlen gyarapodást akadályozza. Ezen két tényező szüntelen harczot gerjeszt a létel ellen, mely részint *cselekvőleg*, részint *szenvedőleg* foly, a szerint, a mint a versenyző lények vagy egymás közt, vagy a természet mostohasága ellen küzdeni kénytelenek.

A természet bőkezűen szórja a csirák millióit, de azon roppant mennyiségből csak kevés éri el az érettség korát, milliók vesznek el idő előtt, sokféleképen.

Ezen általános harczban, melyben egyén egyén ellen, faj faj ellen, család család ellen viaskodik és azonkívül mindegyike külső befolyások ellen szenvedőleg küzdeni kénytelen; természetesen azon fajok s családoknak van legtöbb kilátásuk diadalra és önfentartásra, melyek valamely hasznos sajátság, testi vagy szellemi előny által kitűnnek társteremtényeik fölött.

Erő, — fegyverzet, — különböző égalj és nélkülözések könnyű eltűrése, — leleményesség a táplálék felkerésésében, — értelmiség és szemesség fenyegető veszéllyel szemben — sokszor szin és védő felület azon tulajdonok, melyek az egyes állati teremtmények elterjedését és fentartását elősegítik; — alkalmazkodás a talajhoz, — és ellenállás külső mostoha befolyások ellenében, a

növényvilágban biztosítják a diadalt gyengébb versenytársak ellenében.

Ha a földtan és öslénytan vezetése alatt a rég mult idők történelmét kutatjuk, azt tapasztaljuk, hogy egész fajok és családok kivesztek és másoknak engedtek helyet, főkép azért, mert alkotásuk miatt, vagy külső okoknál fogva a *lételért való harczot* ki nem állhatták.

A természet történelmében van haladás! — ha mindjárt egyes típusok, mint például a legalantabb fokon álló tengeri lakók, ellenkezőre mutatnak is; de ezen haladás nem úgy értelmezendő, mintha a természet szándékosan mindegyre tökéletesebb alakokat teremtet volna, a tökéletlenebbeket veszni hagyván, vagy épen elpusztítván, hanem úgy, hogy az épen eredt alakokból azok, melyek tökéletesebbek és több életképességgel bírnak, a *harczban győztek és magukat fentarták*, mi-alatt a gyengébbek és tökéletlenebbek elvesztek és kihaltak.

Az ember, — ezen, a természet láncolatában kitünő és első helyen álló állat, — semmi kivételt sem tesz a természet ezen törvénye alól, mely reá épügy érvényes, mint az utolsóhabarczra és legigénytelenebb füre.

Az emberi nemből a *lételért* ugyanazt a *harczot* tapasztaljuk, mely az egész természetet folytonos tevékenységben tartja. Egyesek és népek törekednek helyüket megtartani vagy nagyobbítani és ezen harczban is azon egyéneknek vagy népeknek van legtöbb kilátásuk sikerre, melyek legtöbb anyagi és szellemi tulajdonokkal, — sajnos, hogy azt is kell hozzá tennünk, — né-melykor legtöbb ravaszsággal, dicsekedhetnek!

Haladás is észrevehető, noha a sötétenlátók serege, kik önzésökben magukat a világ sarkpontjának nézik és azon parányi időt, melyre életök kiterjed, történelemnek tartják, azt tagadják. A *humanitás* évezredek óta haladásokat tett, lassan ugyan, de folytonosan, a gyakori és véstetjes visszaesések és visszavetetések daczára.

Vannak ugyan népek, melyek ma is mint évezredek előtt, ugyanazon helyen állanak, melyen első eredetükkel felléptek, melyek ugyanazon miveltségi fokon

élnek, mely a történetelőtti embert, a mammuth és barlangmedve kortársát jellemzi; vannak nemzetek, melyek még köfegyverekkel küzdenek, köeszközökkel dolgoznak, czölöp-építményekben laknak és állati süllyedtségben élnek, minden anyagi és szellemi haladás nélkül.

Vannak továbbá népek, melyek mint a chinaiak, a műveltség bizonyos fokára vergődtek, de ezen polczon megállapodva, ezer meg ezer év alatt tovább nem haladtak.

De mindennek daczára a haladás nagyban és egészben bizonyos és a történelemben úgy, mint a természetben a haladás és visszalépés, épülés és összeomlás, növekvés és rothadás, származás és enyészet váltakozása mellett, a tiszta humanitás egyre szélesedő fejlődési körben lassan bár, de folytonosan magasra törve halad.

Hogy nemes és művelt nemzetek elenyésztek, hogy műveltségük fénye újra sötétségnek engedett helyet, még nem bizonyítja a hátralépést, hanem csak a fenemlített visszavettét, mely új iramlást vesz az előbbinél magasabb fejlődésre.

Ezen nemzetek elenyészte szintén természeti törvényekre van alapítva, ők áldozatul estek a *lételért való harcznak*, melyet az emberiség öröktől fogva harczol és örökké folytatand.

Általános természeti törvény, mond *H. Tuttle*, hogy egyes fajok csak addig léteznek, míg tehetségeik a további kifelődést lehetőségessé teszik, mihelyest állandókká csontosulnak, egyszersmind hanyatlásnak is indulnak és az idő folyama alatt semmivé lesznek. Mihelyt valamely nemzet bizonyos czélt elért, a mint életfeladatának pályáját befejezte, már ifjabb és erőteljesebb ágaknak kénytelen helyet engedni. — Mihelyt egy nemzet erkölcei elkorcsosulnak, nyilvános és magánélete elfajzik, honszeretete az anyagi élet gyönyörei előtt háttérbe szorul és hanyatlik; — enyészete a természet törvényei szerint elkerülhetlen. — Miután önmagában nem talál támaszt, a lételért vívott harczot nem állhatja ki, s kérlehetlenül megsemmisítik, mert az *életre többé nem méltó!*

Igy váltotta fel a haladásban Egyiptomot Görögország, Görögországot Róma és Rómát a german faj.

De ha mindjárt nagy városok, gazdag tartományok és magasra fejlődött művelődési körök elenyésznek is, és kevésbbé kifejlett nemzetek által váltatnak fel, a haladás nincs megszüntetve. Ezen győztes nemzetek éppen azért, mert elleneik magasabb műveltsége daczára diadalmaskodtak, magukban a további és magasabb kifejlődés csiráját és képességét birták, és ők, vagy utódjaik, bőven visszapótolandják a veszteséget.

A látszólagos visszalépés csak visszalökés, mely helyhez van kötve, mulékony, holott a haladás az idő lényege, ennél fogva iránya maradandó és általános.

Ami a természetben a legaljasabb tengeri lakók, az a történelemben a süllyedt népek, melyek most is a műveltség, vagy inkább a műveletlenség azon fokán állanak, melyen ezer meg ezer év előtt tengődtek. Ezen népeknek élet-órái számlálvák és semmi hatalom sem háritja el enyészésüket. — Sajnáljuk némely nemes, szelid és jószívű indián-törzs sorsát, és megvetjük azon aljas eszközöket és cselszövényeket, melyek által vadászterületeiktől és így lételük feltételétől megfosztatnak. De enyészésük a természet könyvében ezen tényező közbejötté nélkül is fel volt már jegyezve, és a bizonyos balsors csak valamivel későbbben érte volna őket.

Önök, tisztelt hallgatóim, tán azt kérdezik, hogy mi nek hozom ezeket fel? Miért léptetem fel a bölcsészetet, *Darvin* elméletét, a természet és emberiség történelmét? Mily összeköttetésben áll ez a hadi tudományok előadásával?

Bölcsészet, természettudományok és történelem azon kulcsok, melyek a jelen titkait föltárják, a tükrök, mely a jövőt mutatja. Ezen tudományokból merítsék a kötelességeket, melyeket mint emberek, polgárok és magyarok teljesíteni kötelesek.

Ép azért, mert a természetben a lételért szüntelen harc foly, oltotta a természet minden lénybe az ön- és faja fentartására irányzott vágýát.

Az egyesnek önzése, a szülék feláldozó szeretete, a

keblünket ihlettséggel és feláldozó készséggel duzzasztó honszeretet, megannyi kifejezése ugyanazon váagnak t. i. az ön-, család- és nemzet fentartására irányzott váagnak.

Nehéz és veszélyes idő, mely reánk tört, annál veszélyesebb, mert fényes dolgokat ígér és bódító szerekkel igyekszik a legszentebb érzületeket elaltatni.

A caesarismus és militarismus lejtőjén lefelé haladunk, melyek az anyagi érdekeket, vagy a hatalom és pénz érdekeit gyámolítják és fáradság nélküli jövedelmet, és korlátlan érzéki élvezetet ígérnek.

Szomoru és meddő korszak, melyben az önzés neveltetik és ápoltatik és minden magasztos érzés elnyomásra vagy gunyra talál.

Mutathat-e legujabb korszakunk egyetlen egy benne született lelkesítő eszmét, egy a classicitáshoz csak közelitő költeményt, drámát, zeneművet?

Minden szellemi magasabb élvezet felemésztetett Offenbachnak az érzékeknek hizelgő dallamai által, melyeknek léha szövege az élez legaljasabb nemét terjeszti. A drámában a demi-mondeból szerepelnek alakok, melyek minden aesthetikai szabály ellenére, maguk által okozott tödöbetegségben és vérhányásban halnak meg nagy kinok közt a színpadon!

Magyarországot is megragadta az általános áradat; — szédelgéstől elkapva, mámorba esett, melyből gyászos lehet a felocsudás.

Az ifjúságban rejlik mindenkor a nemzet ereje, egész jelene és jövője, azért ez alkalmat felhasználva, önökhöz fordulok ifju barátim, figyelmeztetni azon ösvényre, mely előttünk tátong és felhívni, hogy résen álljanak, nehogy az elkerülhetlenül bekövetkező események önöket majdan meglepjék.

Önökhöz, a nemzet reményteljes fiaihoz, kikre a haza bizalommal tekint, önökhöz fordulok és sürgetve kérem, ne hagyják magukat elaltatni.

Ne hallgassanak azon sziréni hangokra, melyek kecsegtető phrasisokkal hiesztelik, hogy a magyar nemzet létele és önállósága már biztosítva van.

A jelen csak kezdete a történelemnek, még hátra

van a lételért való küzdelem, mely most még csak alattomban foly, de előbb-utóbb elkeseredett véres harczban fog kitörni.

Magyarország még nincs, de lehet!

Ezen lehetőség a nemzet kezében fekszik, de mindnyájunk kötelessége, legnagyobb buzgósággal, önmegtagadással és szívós kitartással járulni a cél eléréséhez, mert a feladat nem kicsiny, de a jutalom is kecsesítő.

Ha a lételünkért viselt ezen első harczból dicsőségesen kivergödünk, mint új honalapítók, számíthatunk az utókor köszönetére és a halhatatlanság örökké viruló babérjait, ha nem is szerezzük meg, de legalább reá érdeketlenek nem leszünk.

Az egyesek vagy nemzetek halhatatlanságát csak azon tetteik eszközlik, melyek utóhatásaikban nem mulandók!

De lételért való harczában Magyarország nemcsak külső, hanem belső ellennel is áll szemközt.

Ha az indianok és a hátramaradt népek sorsára jutni és tehetetlenségünk s indolentiánk által elveszni nem akarunk, előre kell törekednünk, minden eszközt és alkalmat fel kell használnunk mivelődésünkre, hogy méltó helyet foglalhassunk Európa nemzetei közt.

Ha nem akarunk ifjú korunkban, idő előtt, még mielőtt pályánkat megfutottuk volna, elkorcsosodás és kora vénhedés által elveszni s más erősebb és életrevalóbb népségek által felváltatni, mint a magát tulélt elfajzott Egyiptom, Görögország és Róma, kell, hogy erőnk és ruganyosságunkat gondosan ápolva fentartsuk és minél magasabbra fejlesszük, mi okból óvakodnunk kell főképen kora elkorcsosodástól, tétlenségtől és az anyagi élvezetek tulságos áhításától.

Nemzetünk sokat hasonlít oly ifjuhoz, ki sokáig szigorú gyámság alatt tartatván, egyszerre felszabadul és az életet rózsaszinben látva, testestől lelkestől az életkéjeibe és örömeibe süllyezti magát és csupán az anyagi ér-

dekeket, melyekkel ezen élvezeteket megszerezhetni és vágyait kielégíthetni hiszi, igyekszik gyarapítani.

Mindig azon korszakok voltak reánk nézve a legveszélyesebbek, midőn elnyomás után, kiderümutatkozott és a nemzet félig meddig kielégítve, kecsegtető remények által engedte magát elaltatni. Elnyomás, zsarnokság mindig egyesítette a nemzetet és ellenhatást szült, mely a nemzet rugékonyságát ismét felébresztette. Így Mária Theresia kora sokkal károsabb volt a nemzet belső életére és erkölcsére, mint József császár, szabadelvüisége által előidézett, de honi szokásainkkal, erkölcsainkkal, törekvéseinkkel és jogainkkal összeütköző zsarnoksága. Ha a magyar nemzet önálló és független akar lenni és országos határai közt úr akar maradni házában, nemzetiséget minden áron fen kell tartania és érette nemcsak veszély idején, nemcsak fegyverrel kell küzdeni, hanem a béke lankasztó korszakában is fáradhatatlan türelemmel, következetességgel és aggodalmas féltékenységgel kell azt védenie és fejlesztenie.

„Mivelt nemzetiség és nemzeti miveltség.“ (Desewffy Emil gróf.)

Mi teszi a nemzetet nemzetté? — Mi különbözteti meg a többiektől? — és mi tartja fen az örökké változó harcban?

Erkölcök és szokások, jellem, viselet és nyelv azon tényezők, melyek a nemzetet mint nemzetet jellemzik, ezeknek mivélése és fentartása biztosítja annak lételét és fenállását!

Tartsuk tehát épség és tiszteletben nemzeti erkölcsünket és szokásainkat, a mennyire ezek az általános miveltséget és a haladást nem gátolják és változtatást nem igényelnek. Tanuljunk a modorban is más mivelt nemzetektől, sajátítsuk el azoknak könnyüded, udvarias és szellemdus társalgását, a nélkül azonban, hogy külső, lényegtelen dolgokban majmolásra vete-mednénk.

Tartsuk meg nyílt nemzeti jellemünket, mely inkább nyers, mint alázatos és szolgai; inkább őszintén közlekedő, mint zárkózott és utógondolatokkal terhelt. —

Tudom, hogy a közel mult szomoru napok nagy csorbát ejtettek a társadalmi életen és a nyiltszívü magyart zárkozottá és gyanakodóvá tették; ez most teljes mértékben megszünhetik, mert a politikai nézetkülömbőség nem ok ellenszenvre és visszavonásra; becsüljük és tiszteljük ellenfeleinket, ha mindjárt nézeteiket és elveiket megtámadjuk is. — Ne zavarjuk össze az egyént nézeteivel; az elveket, melyeket vall, jellemével; politikai hitvallását személyével. Nézetekben magunk is csalatkozhatunk; ki legyen a bíró politikában, mely ma bitófával fenyeget és holnap érdemjelekkel jutalmaz? — Bizonyos, hogy sok ut vezet Rómába!

Tiszteljük a következetességet, ha mindjárt más elveket is vall, de becsülésünket ne vesztessük azokra, kik lelki tehetségeiket bérbe adják, és szellemüket úgy bocsátják áruba, mint azon szerencsétlenek, kik testükkel kénytelenek kereskedni.

Ne hanyagoljuk el egészen festőileg is szép öltözetünket. A külföldesetlen és czélszerűtlen fővege még nem teszi a miveltséget, mint általában a külső fénymáz csak eltakarja, de soha sem változtatja meg a belső tartalmat. — Sajnos, ha csak tüntetésből és nem meggyőződésből vettük fel ősi öltönyünket, és nagy tévedés, ha befejezettnek tartjuk a drámát és fölöslegesnek nemzeti jelvényeink fentartását, mintha már most, mint szépeket ugyan, de kényelmetleneket átengedhetnök inasainknak és kocsisainknak.

Higgyék el uraim! hogy az, ki már a magyar nadrág csekély kellemetlenségét is restelli, a hadjárat nélkülözéseit és fáradságát sem állja ki jó kedvvel, duzzogás nélkül.

Miveljük szép és hajlékony nyelvünket, terjeszszük azt szóval és írásban, ébreszszük a nemzeti szellemet a legkisebb körökben. Ezeknek összege teszi a nemzetet.

Miveljük magunkat és hassunk másokmivelődésére; vessük el a magot mindenütt és mindenha, a hol csak lehet; oszlassuk el a nép közt elterjedt babonás hitet és előítéleteket és mint a szobrász sok egyes ütessel és lapítással készíti a nyers anyagból halhatatlan szobrát;

ugy idomitsuk hatáskörünkben a népet, mely a jóra jóval fogékonyabb, mint sokan állítani szokták.

Gyakorolják és edzzék testüket tornázás, vivás, lovaglás, czélbalövés, gyalogolás és vadászat által, szoktassák viszontagság és nélkülözések eltűréséhez, hogy szükség idejében a *test kiállhassa a fáradságot és ne akadályozza a lelki tevékenységet*, melyre akkor legnagyobb szükség van.

Végre, kérem, kísérjék figyelemmel jelen előadásaimat, készüljenek a bizonyosan bekövetkező harcra.

Önök szerencsésebbek a 48-diki ifjúságnál, mely készülség nélkül, váratlanul és rögtön hivatott a dicsőség mezejére, hol minden hadi miveltség nélkül, jól szervezett, jól felszerelt és jól begyakorlott hadsereg ellen fényes eredményeket vívott ki, melyek páratlanok a történelemben.

Önök előtt alkalom nyílik a hadtudományok alapelveit, ha nem is kimerítően, de lényegükben tanulmányozni; használják fel e kínálkozó alkalmat, készüljenek a jövő eseményekre és vetekedjenek a 48-ki ifjúsággal, mely oly tündöklő példával járt elől.

Magyarország fekvése és configurációja szerint, nincs hivatva támadó és hódító háborút indítani; nemzeti szelleme nem is alkalmas arra, mert mindig megkimélte és fentartotta az idegen nemzetiségeket, sőt azokkal testvériesen osztozott saját jogaiban és szabadságában; a magyar nemzet soha sem foganatosíthatná *Macchiavelli* azon elvét, miszerint, ha hódítást állandósítani akarunk, az idegen népeket ki kell irtani, vagy beolvasztani. *) Erre a magyarnak soha sem volt, nem is lesz soha lelke, sokkal több az igazságérzet és emberszeretet benne, sokkal jobban tiszteli az idegen nemzetiségeket, mintsem hogy ily erőszakos eszközökhöz folyamodnék.

Akaratunkkal nem is lesz soha támadó háborunk és csak külső befolyások és körülmények által leszünk kényszerítve fegyverhez nyulni.

*) Principe Cap. V. „in verita non ci è modo a possederle altro che la rovina. Ugyanazon elveket találjuk a bibliában Moses 5. könyv 20. rész 13. vers Sámuel könyvének, 15-dik részében, 3-dik versében és több helyen.

Geographiai helyzetünknel fogva, nagy hatalmasságok közé lévén beékelve, melyek szabadelvű alkotmányunkat kancsal szemmel nézik, és politikai párttusánkat meghasonlásnak tartják: — Törökország bomló félben levő tetemének szomszédságában, a szabaduló, önhittségekben tulusapongó nemzetiségek követelései által, érdekünk és akaratunk ellen is belekeveredni fogunk a bonyodalmakba; de *a józan magyar nemzet, ha fentartani akarja magát, tartózkodni fog térfoglalási politika követésétől és óvakodni fog attól, hogy még több idegen elemet egyesítsen koronája alatt.*

Csak annak a nemzetnek lehet alapos reménye hosszú fenmaradásra, mely a háborút nem keresi, de nem is kerüli, s mely, ha igaztalanul belesodortatik, eltökéli magát, hogy azt minden erejének megfeszítésével viselendi, s hogy békét soha sem fog kötni másképp, csak mint határozottan győztes.

Miután így csak védharczunk lehet és ennek legjobb biztosítéka a honvédség, mely a lételünkért való küzdelemben lelkesedéssel és áldozatkészséggel fog harczolni; kötelessége minden egyesnek ezen véderőnek kifejlesztéséhez hozzájárulni, hogy a honvéderő az eseményeknek megfelelni képes legyen és tetteleg bebizonyítsa, miszerint békeszerető és anyagi és szellemi csendes fejlődésre törekedő nemzet nélkülözheti az állandó sereget, mely annyira igénybe veszi az ország vérét, munkás erejét és anyagi tehetségét.

Ha pedig a harczi ideje beáll, — sorakozzunk a magyar zászló alá. — Ha élek, én is ott leszek! — és reményem, hogy önöket, kiket most tanítani vagyok hivatva, az ellenségre fogom vezethetni!

Lételünkért való harcban „*Győzelem vagy halál!*” legyen jelszavunk!

JEGYZETEK.

Bacon Ferencz Verulami báró (sz. 1561, † 1626) a tudományokat az emlékező tehetség, ész és képzelő tehetség tudományaira osztja, mit művében, „*De dignitate et augmentis scientiarum*“ Lond. 1605. fejt ki. Bacon belátta, hogy a positiv tudományokban a valóság kiderítésére a tapasztalás az egyetlen célhoz vezető út. Hogy miként alkalmaztassék az észlelet és miként kérdeztessék meg a természet, az említett és második még híresebb munkájában: „*Novum organon, sive judicia vera de interpretatione naturae*“ Lond. 1620. részletesen fejtegeti. Mindkét munkája új methodológiát és a tudományok új felosztását tárgyalja, mely a scholastikai rendszertől eltérő, egészen új kezelési módot indítványoz és hatása által a tudományos nyomozások és tárgyalások tökéletes átalakítását idézte elő.

Kár hogy Bacon privát jelleme árnyat vet kitünő tehetségeire; I. Jakab udvaronczaiknak hizelegvén 1617. országos pecsétőr, 1619. lordkanczellár lett, mely hivatalokat haszonlesésre és kincsvágyának kielégítésére használta, miért is pörbe fogatván, 40,000 font sterling pénzbírságra és fogságra ítéltetvén, minden állami hivatalra képtelennek nyilvánított. Később megkegyelmeztetvén, még a parlamentbe is választatott, de helyét gyengélkedő egészsége miatt el nem foglalta.

Hobbes Tamás (szül. 1588, † 1679), a legjelesebb és legélesebb eszü bölcsesek egyike, ki vallási és politikai nézetei miatt, melyek korszaka nézeteivel ellenkeztek, rossz hirben állott. Hobbes többször távozott hazájából és 1642-ben Párisban írta „*De cive*“ munkáját. Megegyezőleg az általa felállított felosztással, melyszerint a testek természet alkotta természeti testekre és az emberi akarat által megállapított állami testekre oszlanak, a bölcészetet is természet- és állambölcészetre osztá.

Állambölcészetében az emberi nem eredetileg vad állapottól indul ki. Az ember ezen állapotában minden tárgyra természetes és jogos igényt tart és minden cselekvése szabad. Ennek következtében harcz keletkezik, melyet mindnyája mindnyája ellen visel, úgy hogy egy sem juthat jogai élvezetéhez. Miután ily ellenséges, bizonytalan és háborgatott viszony a köz-

érdekkel ellenkezik, hogy az emberek együtt megférhessenek, az ész következő alaptörvényeket ad:

1. Békét kell keresni és csak akkor, midőn azt semmi áron nem lehet elérni, szabad a háborúhoz folyamodni.

2. Az emberek mesterséges egyesülésénél az eredeti jogsultság fen nem tartható, hanem bizonyos jogigények egy fő hatalomra ruházandók.

3. A béke fentartására és többek egyesülésének oltalmára szükséges, hogy közös ügyekben, a béke fentartására és oltalmára mindnyájuknak csak egy akaratuk legyen.

4. Ez csak azáltal érhető el, hogy minden egyén saját akaratát, más akaratának, — egy egyén, vagy gyűlés akaratának rendeli alá és az uralkodó akaratát az egész tömeg akaratának tekinti.

5. Tehát két szerződés szükséges, egy kölcsönös a viszonos egyetértésre, és egy *egyoldalú* az egyéni akarat alárendelésére a közös felsőség alá.

Többeknek ily szerződéses egyesülése és a magán akarat alárendelése egy közösnek tekintett akarat alá: *államnak* mondatik.

Az uralkodók kötelességei egy alapelvben foglaltnak: „*A nép java a legfőbb törvény*“ mert az állam nem önmagáért, vagy az uralkodó kedvéért létezik, hanem a nép javára áll fen.

Hobbes az állam legjobb és legbiztosabb kormány-alkatát a monarchiában látja, melynek lényegét korlátlan uralkodói hatalom képezi. Ezen elv által, melyet a kívándorlott makacs-ságával és tulzásával védett, maga ellen uszította az akkor hatalmas parlamenti barátok democrata vélekedését, és midőn Leviathan című munkájában a clerust is megtámadni merészelt, Párisban sem érezte magát biztonságban és hazájába tért, hol egészen elvonulva élt.

Locke John (sz. 1632, † 1704). Hobbestól az által különbözik, hogy a democrata párt mellett állott. Miután a scholasticai bölcészet őt inkább elidegenítette, mintsem vonzotta, Descartes bölcészetéhez fordult, melynek termékeny nézetekben bővelkedő gazdagsága, s gondolatainak és kifejezésének egyszerűsége és világossága, reá legnagyobb befolyást gyakorolt. 1673-ban midőn hivatalát, pártfogója Shaftersbury gr. kegyelemvesztésével, elhagyni kénytelenítettett, Párisba ment, hol híres munkáját „*Essay concerning human understanding*“ Lond 1690. bevégezte.

Az emberi lélek, annak fogalmai és indulatai ismerésére sem a régi, sem a korabeli bölcészeknek nem keresett tanácsot, hanem maga magába tért és a gondolatok eredetét kutatta. Locke tagadja a velünk született eszméket, és minden ismeretet

külső és belső érzésre, vagy külső és belső észrevételre alapít, az ész így kapja az ismeretek anyagát és tartalmát, melyet aztán feldolgoz. Locke az által, hogy az emberi ész úgy taglalta mint a bonczoló, a szellemi materialismust jobban terjesztette, mint gondolta és akarta.

Műve világossága és érthetősége által nagy elterjedést nyert és Angolhonban a tapasztalati irányt, melyet Bacon meg-alapított, még jobban terjesztette és a bölcsészetben uralkodóvá tette.

Az említett műven kívül a vallásbeli türelemről is írt, mely munkáját Voltaire felhasználta. A nevelésről és az alkot-mányról kiadott munkáiból Rousseau sokat meritett és „Emil“ és „Contrat social“ című munkáiban érvényesítette. Egyáltalá-ban nagy volt Locke befolyása az utókorra és különösen az Encyclopaedistákra, Diderot vezénylete alatt.

Locke hazájában, melyet pártviszályok miatt elhagyni kénytelen volt, politikai buzgósága, szabadelvű nézetei és bölcsészete által nagy becsülésben részesült és ezt méltán megérdem-lette, mert nagylelkű és minden tekintetben nemes és felette jó szivű ember volt.

Angolhonra nézve különösen szerencsés összetalálkozás volt, hogy e három különféle politikai pártszínezetű bölcsész a gyakorlatra utalt, mi által ezen irány, mely most másutt is álta-lában uralkodásra vergődik, ott már régen minden rétegben gyökeret vert.

Midőn a humanitást említjük, nem szabad annak legéke-sebb szószo lójáról megfejtkeznünk. Herder János Gottfried sz. 1744, † 1803. sokoldalúsága által, egyike a legjelesebb szellemek-nek, melyek Németthonban működtek. Kétségen kívül legjele-sebb műve „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, Riga 1784“, mely nem könnyen fog a feledés árában el-tűnni. Herder mint az emberi természet ismeretével bíró törté-nész minden égalj és korszakba vezet bennünket, velünk vizs-gálja az emberiség fejlődését és kutatja az eredményeket, me-lyek ezen fejlődésből szükségképen következnek.

Ezen körut folytán azon nagy törvényt találja, hogy az emberi természet minden törekvése és végcélja a *humanitás*. A humanitás volt Herdernek istenasszonya, melynek mindenütt oltárokat szentelt, erre vezetett ő mindent vissza, ő érette műkö-dött ernyedetlen buzgósággal. Herder humanista volt a szó leg-szebb értelmében és „eszméiben“ a humanitásról ékesen, ma-gasztosan és meghatólag szól.

Megnyugtató ugyan az egész emberiségre, hogy városok, országok és nemzetek elsodortatásával a humanitás még sem vesz ki, sőt újított iramlásokat tesz új haladásokra; de én —

mint magyar — egyéni érzésem szerint nem vagyok képes azon kosmopolitai magas állásra felemelkedni, mely az emberiség általános érdekeit többre becsüli, mint hazája és nemzete javát. Minden tisztelettem mellett, melyet az általános humanitás iránt érzek, mégis csak azon — talán önző, de lelkem mélyében gyökerező vágyamat kívánom megtestesíteni, miszerint magyar nemzetem sokáig fenálljon, ne áldozza fel egyéni állását, s nemzeti jellegét és ne merüljön el az elmosódott általános mivelttségben.

De erre szükséges, hogy nemzetem, mint nemzet a humanitás lobogóját elől vigye, mindig versenyezve előre haladjon és hivatását, mint bástya, minden hódítási vágy ellen, és mint közvetítő a nyugati mivelttség terjesztésére, helyesen felfogván, századokon át hiven és dicsőséggel teljesítse azt!

Darvin Károly szül. 1808. mint természetbuvár már 1835—37-diki világgörutja által lett ismeretes, de neve csak elmélete által, melyet munkájában „*A fajok eredetéről természetes kiválasztás által, vagy a tökéletesebbfajok fentartása a lételeért való harcban*“ (németül Stuttgart 1860) közzé tett, lett híressé. *Lyell* principles of geology (London) 1830 óta, nem jelent meg természettudományi munka, mely oly feltűnést és a tudományra oly mélyen beható átalakulást okozott volna. — *Darvin* elmélete, melyen husz évig fáradozott, nagyon egyszerű, mi épen az igazság ismertető jele és négy tételben foglalható össze.

Tapasztalás és észlelődés által ugyanis észrevesszük a természetben:

1. *A lételeért való harczot*, melyet a teremtmények egymás ellen és külső élet-akadályok ellen folytonosan vívnak.

2. *A válfajok* (Spielarten, Varietäten) *képződését*, vagy az egyes szerves lények változását, mely szerint ezek azon hajlammal bírnak, hogy bizonyos hatások közt ez vagy amaz irányban változnak és a szülők típusától bizonyos sajátság által különböznek.

3. *Ezen változások átszármazását az ivadékra* (atavismus, hereditas), mely szerint azon tulajdonok, melyek válfajokat képeznek, átszármaznak és az ivadéokban megörökösödnek.

4. *A természet általi kiválasztását azon jelesebb szüleményeknek*, melyek változások által eredtek, és pedig csupán csak a lételeért való harc által, a mint t. i. ezen jelesebb szülemények a harcban diadalmasan megmaradnak és fentartatnak, mialatt a gyengébbek, mint nem életrevalók kihálnak és elenyésznek.

Elméletével *Darvin* ugyanazon uton haladt, melyet *Lyell* a földtanban követett, t. i. a természet nagyszerű hatásait parányi és nagyon csekélyeknek látszó okokból és természeti erőkből származtatja, melyek csak az által szülnék oly nagy eredményeket, mert véghetetlen idő alatt kis eredmények nagy

menyiségét halmoztak össze. Sem Darwin, sem Lyell elméleténél nem szabad időszámításunk rövid évsorát zsinórmértékül vennünk, hanem évezredek és évezredek kell képzelnünk, melyekben a természet szüntelen folytatta csendes működését és azon számtalan, részint kihalt, részint most is létező teremtményeket egymásból lassankint kifejlesztette.

Macchiavelli Niccolo Bernardo szül. 1469, † 1527 jeles florenczi államférfi, ki „Il principe“ című műve által azon fertelmes politika faltalálójának tekintetik, mely szerint a zsarnokság ravasz és erőszakos tettek által állandóan megállapítandó.

Nincs könyv, mely annyi átokkal terheltetett volna, mint „Il principe“ és nincs ember, ki oly különbféle véleményt költött volna maga felől, mint *Macchiavelli*.

„Il principe“ és „Discorsi sopra la prima [decà] di Tito Livio“ mutatják, hogy *Macchiavelli* az embereknek, a régi és korabeli történelemnek alapos ismerője és hogy legnagyobb államférfi, ki minden államforma jellemét élesen átpillantva, gyakorlati észszel felismerte, hogy mi szükséges az alkotmány fentartására és mi okozza annak megsemmisülését.

Macchiavelli, mint minden műve, különösen „Historie florentine“ classicus történelme mutatja, forrón szerette hazáját és az olasz egységben látta annak jövőjét, minél fogva ezt minden áron, minden eszközzel, jóval és rosszal törekedett megalapítani. A korszak, melyben élt, a méreg és gyilkos korszaka, elveire nem csekély befolyást gyakorolt és ő ravaszságot és erőszakot ajánl, csak hogy terve létesüljön.

Macchiavelli az európai emberiség egy nagy korszakának küszöbén állott, de ő még nem tartozott az új korszakhoz, ő reá a reformatio óta újra kifejlődő humanitás és vallásosság bensősége nem hatott; őt az életben még a régi világ környezte, de nem azon régi világ, mely nemes és ifjú erőkkal és erényekkel dicsekedett, hanem az elkorcsosodás által rothadásnak indult régi világ, mely a régi miveltség felújított maradványaival, mint egy elalvó mécs, utolsó fellobbanásával még egyszer világitott.

Macchiavelli politikai tana a materialismus, a haszon tana; ő nem hisz sem erényben, sem vallásban, sem az emberek és államok erkölcsi hivatásában; sőt feltételezi az emberiség általános romlottságát. Veszélyes elvét: „a cél és siker szentesíti az eszközöket,“ a nem sokára utánna keletkezett Jezsuiták magukévá tették; *Macchiavelli* a florenczi köztársaság tagja, republicanus és demokrata volt, de mindenütt a cél elérésére ravaszságot és erőszakot ajánl eszközül. Fő vágya volt Olaszország egysége és az idegen uralkodás és befolyás végképeni eltávolítása. Nem különben kikel a nemesség és az ököljog ellen és szabad alkotmá-

nyok, különösen demokrata köztársaságok alapítása és kifejtése után törekedik. A „discorsi“-ban az olasz köztársaságokat a régiek példájára jó berendezésre, a „principeben“ a fejedelmeket erélyes és erőteljes uralkodásra törekedik buzdítani. Mint gyakorlati államférfi, minden művében az idegen seregek és zsoldosok ellen kel ki és a haza erejét nemzeti hadseregben találja.

Annyi szabadelvű nézetet találunk Macchiavelli híres műveiben, hogy önként azon gondolatra jövünk, miszerins titokban reménylette, hogy az idő hatalmas hatása majd csak kiforrasztja a szabadságot és majd jobb napok virradnak fel, ha majdan a haza egyesítve leend.

Ezen nézetben megerősít azon tapasztalás, hogy Macchiavelli, ki megromlott korszakának befolyása alatt politikai eszközeiben és magán életében*) nem birt az erény magasztos polczára emelkedni, azt mégis becsülte és olasz honfitársainak a német és svajcezi városok egyszerű és becsületes erkölceit példányképen ajánlotta.**)

Macchiavelli nagyon káros és ártalmas befolyást gyakorolt a politikára, de mint a történelem mutatja, az álnokság és ravaszság többnyire visszahatással volt és végre is azokat sújtja, kik ily gyáva eszközökhöz folyamodnak.

*) Macchiavelli magán életében nagyon feslett volt és végrendeletében arczátlan cynismussal a meglevő és talán még születendő törvénytelen gyermekeit egyforma jogban részesítette, mint törvényes gyermekeit és páratlan erkölcsi nejét.

**) Discorsi Libr. I. Cap. 55. E veramente, dove non è questa bontà, non si può sperare nulla di bene; come non si può sperare nelle provincie che in questi tempi si veggono corrotte: come è la Italia sopra tutte le altre; ed ancona la Francia e la Spagna di Tale corruzione ritengono parte. — Vedeni bene nella provincia della Magna, questa bontà, e questa religione ancora in quelli popoli esser grande; la qual fa che molte repubbliche vi vivono libere ed in modo osservano le loro leggi, che nessuno di fuori né di dentro ardisce occuparle“ stb.

BEGRÜNDUNG

UNGARISCHEN

NATIONALBANK

VON WILHELM SCHULZ

1870

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the

the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the

the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the

the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the

the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the

the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the

